

suomeninės įstaigos bei organizacijos paprastai nėra suinteresuotos.

Šalia komplikuoto minėtų paminklų apsaugos ir naudojimo sparčiai blogėja ir jų būklė. Mediniai trobesiai ne tik sparčiai amortizuojasi, bet ir nyksta. Pavyzdžiui, pastaruoju laiku iš Lietuvos TSR kultūros paminklų sąrašo išbraukti 47 visaiškai sunykę kompleksiniai ir pavieniai liaudies architektūros paminklai, susidedantys iš 138 pastatų. Apskritai šiuo metu ve mažiau kaip pusės nagrinėjamų paminklų būklė yra vos patenkinama arba blogė. Esant tokiai padėčiai, šiandien beveik neįmanoma tikėtis, kad tokių paminklų naudojimas ir propagavimas padėtų plėsti liaudies švietimą ir kultūrą, patriotinį, internacionalinį ir estetinį auklėjimą, kaip to išankniai reikalsuota TSRS istorijos ir kultūros paminklų apsaugos įstatymais.

Mokslinės metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos archeologiniai tyrinėjimai 1967-1986 metais

Jonas Balčiūnas

1967 m. balandžio 1 d. įkurta Lietuvos TSR kultūros ministerijos Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba turi archeologijos skyrių (iki 1980 m. - archeologijos grupę), kuris tiria archeologijos paminklus. Viena iš archeologijos paminklų apsaugos ir medžiagos sąvedai rinkimo priemonių yra tyrinėjimai, leidžiantys nustatyti tiriamo objekto paminkliškumą, jo išlikimą, chronologiją, teritoriją. Tarybos archeologai daugiausia tiria neiškilus arba labai suardytus objektus, kuriems gresia sunykimas.

Archeologinius kasinėjimus Taryba pradėjo 1968 m., tai yra kitais metais po jos sukūrimo. Be archeologijos skyriaus, kasinėjimus 1972-1984 m. vykdė taip pat Tarybos Koordinacijos skyrius (iki 1980 m. - Koordinacijos grupė). Tarybos 1968-1986 m. vykdytiems archeologiniams kasinėjimams įvairiu laiku vadovavo skyriaus darbuotojai: V. Daugudis (1968-1970, 1972 m.), J. Markelevičius (1972-1975 m.), E. Jovaiša (1975, 1976 m.), J. Balčiūnas (1979, 1982-1984, 1986 m.), B. Dakanis (1982-1986 m.), A. Merkevičius (1983, 1985 m.), G. Zabielis (1985, 1986 m.) ir Koordinacijos skyriaus darbuotojai: M. Čarniauskas (1972-1975, 1977-1981 m.), A. Kuncevičius (1982-1984 m.).

1968-1972 m. (išskyrus 1971 m., kada nebuvo kasinėjama) daugiausia buvo tyrinėjama gamtos erdmi piliskėlniai (Kumelionys ir Mažkučiai, Kapauko rj., 1968 m. - vad. V. Daugudis; Imberė Krietingos rj., 1969 m. - vad. V. Daugudis) arba piliskėlniai, kuriuos reikėjo sutvirtinti bei tvarkyti (Fredeliškės Vilniaus rj., 1970 m. (kartu su VVU) - vad. V. Daugudis; Bražuolė Trakų rj., 1972 m.).

- vad. V. Daugudis; Punia Alytaus rj., 1972 m. - vad. J. Markelevičius). 1972 m. archeologinius tyrinėjimus pradėjusi vykdyti Tarybos Koordinacijos grupė tais metais patikrino dviejų dubuotų skmenų aplinką (Kuktiškiai ir Vaidulioniai Radviliškio rj. - vad. M. Černiauskas).

Vėliau Taryba ėmė tirti daugiau ir įvairesnių objektų. 1973 m. buvo tirti 7 objektai (6 tyrė Archeologijos ir 1 - Koordinacijos grupė), iš kurių buvo vienas piliakalnis, 4 apardyti arba beveik visiškai sunaikinti pilkapiai ir senkapiai, 2 nesiūkšaus pobūdžio objektai. Ypač daug tyrinėta 1974 m. - 20 objektų (16 tyrė Archeologijos ir 4 - Koordinacijos grupė). Dauguma jų buvo kasinėti siekiant nustatyti paminkliškumą bei išlikimą, o dalis - norint iširti beveik visiškai sunaikintų archeologijos paminklų liekanas arba iškilus šių paminklų sunaikinimo grėsmėi. 1975 m. buvo tyrinėti 9 nesiūkšaus pobūdžio, apardyti ar ardomi paminklai, o be to, buvo baigti 1974 m. pradėti tirti Muoriškių (Biržų rj.) pilkapiai (vad. J. Markelevičius), Vaidulionių (Radviliškio rj.) akmenų su dubeniu aplinka (vad. M. Černiauskas), ir kartu su Paminklų konservavimo institutu tyrinėti Liškiavos (Varėnos rj.) piliakalnis ir alkakalnis (pastarajame aptikta XVII a. dvarvietė), kuriuose buvo numatyta vykdyti tvarkymo darbus, bei šalia alkakalnio buvusios XVII a. kapinės (vad. J. Markelevičius).

1976 m. Taryba archeologinių tyrinėjimų nevykdė, o 1977 m. tikėtai 2 objektus (1 tyrė Archeologijos ir 1 Koordinacijos grupė). 1978-1981 m. archeologinius kasinėjimus vykdė tikėtai Tarybos Koordinacijos grupė (išskyrus 1979 m., kai Archeologijos grupė tyrė Biržų (Astravo) senkapį - vad. J. Balčiūnas), kasdieni Archeologijos grupė tuo metu pagrindinį vaidmenį skyrė archeologijos paminklų kartografavimui. Per tuos keturis metus Koordina-

cijos grupė (nuo 1980 m. - skyrius) tyrinėjo iš viso 35 objektus (1978 m. - 9, 1979 m. - 7, 1980 m. - 12 ir 1981 m. - 12), kurių dauguma buvo spėjami archeologiniai senkapiai, kaimo kapeliai, beveik sunaikinti ar visiškai sunaikinti objektai.

Nuo 1982 m. archeologinius tyrinėjimus vėl pradėjo vykdyti ir Tarybos Archeologijos skyrius. 1982 m. Archeologijos skyrius tyrė 3, Koordinacijos skyrius 1, daugiausia sunaikintus ar nesiūkšaus pobūdžio objektus, be to, 1 nesiūkšų objektą Archeologijos skyrius šurfovo. 1983 m. ir 1984 m. buvo tirta iš viso 10 objektų (8 tyrė Archeologijos skyrius ir 2 - Koordinacijos skyrius). Kartu buvo tęsiami 1982 m. pradėti Klaišių (Truikinių) senkapio S uodo rj. tyrinėjimai (vad. B. Dakanis) bei toliau kasinėtas Kudirkos Naumiesčio piliakalnis Vilkeviškio rj. (1984 m. - vad. A. Kuncevičius), pradėtas 1983 m. tirti Istorijos institute (vad. V. Daugudis). Nuo 1985 m. archeologinius tyrinėjimus vykdė tikėtai Tarybos Archeologijos skyrius, o Koordinacijos skyrius juos nutraukė. 1985 m. Taryba tyrė 4 objektus (su faktiškai visiškai sunaikinto Kudirkos Naumiesčio piliakalnio kasinėjimais - vad. A. Markelevičius), o 1986 m. buvo tyrinėta jau 10 objektų ir šurfovta Žilionių (Radviliškio rj.) senovės gyvenvietė (vad. B. Dakanis). Daugiausia tais metais tyrinėta Telšių rajone (7 objektai - vad. G. Zebielis). Šių tyrinėjimų metu buvo rastas naujas akmenų smėlius paminklas - Karkliškių durpyninė neolito gyvenvietė.

Iš viso Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba 1968-1986 m. tyrinėjo virš 100 objektų. Kai kurie iš jų buvo tyrinėjami net po keleris metus. Tarybos archeologiniai kasinėjimai daugiausia buvo žvalgomosio pobūdžio, paprastai nedidelės apimties. Virš trečdalis tyrinėtų objektų buvo senkapiai, o beveik ketvirtadalis - nesiūkšaus pobūdžio. Tyrinėjimai padėjo iš-

siaiškinti nemažai naujų objektų, surinkti dar išlikusią archeologinę medžiagą iš ardomų ir faktiškai jau sunaikintų archeologijos paminklų, nustatyti jų chronologiją, etninę priklausomybę, gauti žinių apie to meto gyventojų materialinę ir iš dalies dvasinę kultūrą.

Piliakalnių tyrinėjimai, nors ir palyginti nedidelės apimties, leido surinkti nemažai duomenų apie jų apgyvendinimo laiką, įtvirtinimus, juose ir šalia jų esančiose senovės gyvenvietėse stovėjusių pastatų konstrukcijas (pvz. Bradeliškių ir Bražuolės piliakalniai, Imbarės piliakalnis ir senovės gyvenvietė). Pirkapių ir senkapių tyrinėjimai davė papildomų žinių apie kai kurių Lietuvos regionų gyventojų laidoseną, ginklus, papuošalus ir darbo įrankius įvairiais laikotarpiais (pvz. Raudonėnų ir Dauglaukio senkapiai, Muoriškių ir Paldikio pirkapiai).

Tarybos Koordinacijos skyriaus tyrinėjimai patvirtino Išplėstinės mokslinės metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos Archeologijos sekcijos nuomonę, kad kaimo kapeliai (XVII-XVIII a. ir vėlesni) yra ne archeologijos paminklai, parodė, kad bent jau centrinėje Lietuvos dalyje šalia kaimo kapinaičių nėra archeologinių senkapių ir jas archeologams netikslinga kasinėti. Tačiau kai kurie Koordinacijos skyriaus žvalgomieji kasinėjimai buvo pernelyg mažos apimties (dažnai tirtas plotas neviršydavo kelių ar keliolikos kvadratinų metrų), todėl jų metu nepavykdavo nieko rasti ir būdavo ausidaroma klaidinga nuomonė, jog archeologijos paminklo toje vietoje nėra arba jis jau sunaikintas. Kartais Archeologijos skyriaus toje pačioje vietoje vėliau vykdyti platesni tyrinėjimai parodė, jog joje yra archeologiniai kapai (pvz. Piepelių senkapis Radviliškio rj.). Optimali žvalgomųjų tyrinėjimų apimtis priklauso nuo konkretaus objekto ir duomenų apie jį, tačiau senkapiams ji,

metų, turėtų būti bent keliasdešimt kvadratinų metrų. Tada kasinėjimų apimtis leidžiamas nustatyti objekto chronologiją bei gamtiniškai - jo teritoriją.

Mokslinė metodinė kultūros paminklų apsaugos taryba numato ir ateityje archeologinius tyrinėjimus vykdyti daugiausia neaiškių objektų arba baigiančių nykti archeologijos paminklų.

Mokslinės metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos 1968-1986 m. archeologinių tyrinėjimų suvestinė lentelė pagal tyrinėtų objektų rūšis

Tyrinė- jimų metai	Pil- liai	Pil- ka- py- niai	Sen- ka- plai	Ak- menų apli- nka	Sen. gy- ven- vie- tės	Akmenų amž. gy- ven- vie- tės	Kaimų vietės ir dvar- vie- tės	Kaimo kape- liai	Nealš- kūs objek- tai	Iš vi- so
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1968	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2
1969	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
1970	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
1971	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1972	2	-	-	2	-	-	-	-	-	4
1973	1	3	1	-	-	-	-	-	2	7
1974	-	5	10	1	-	-	-	-	4	20
1975	1	6	2	1	-	-	1	1	2	14
1976	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1977	-	-	2	-	-	-	-	-	-	2
1978	-	1	6	-	-	-	-	-	2	9
1979	-	-	2	-	-	-	-	6	-	8
1980	-	-	3	1	1	-	-	2	5	12
1981	-	2	3	-	1	-	-	2	4	12
1982	-	-	4	-	-	-	-	-	-	4
1983	-	-	5	-	-	-	-	-	-	5
1984	1	-	2	-	-	-	-	1	1	5
1985	1	-	2	-	-	-	-	-	1	4
1986	1	-	2	-	-	1	2	-	4	10
Iš viso	11	17	44	5	2	1	3	12	25	120

Archeologijos paminklų kartografavimas
Lietuvos TSR

Bronius Dekanis

Archeologijos paminklų kartografavimas yra jų lokalizavimas, teritorijų nustatymas ir pažymėjimas žemėlapiuose. Dabartinio ekonominio išsivystymo sąlygomis be nustatytų teritorijų neįmanoma archeologijos paminklų apskaita, apsauga ir tyrimas. Todėl archeologijos paminklų kartografavimas yra vienas iš svarbiausių Lietuvos TSR kultūros ministerijos Mokslinės metodinės kultūros paminklų apsaugos tarybos Archeologijos skyrius (MMT AS) darbų paminklų apskaitos ir apsaugos srityje.

Archeologiniai žemėlapiai Lietuvoje pradėti sudarinėti jau XIX a. pabaigoje. Įvairiu laiku išleisti trys žemėlapiai (atlasai) su daugumos archeologijos paminklų sąrašais (F. Pokrovskio 1883-1899; P. Tarasenkos 1928 ir Lietuvos TSR Mokslų Akademijos Istorijos instituto 1974-1978) bei atskirų rajonų paminklų ir įvairūs teminiai tipiniai žemėlapiai. Tačiau minėti žemėlapiai parodo tik apytikrą paminklų vietą, paminklų aprašymuose prie žemėlapių nenurodoma tiksliai jų situacija, vėlesniuose žemėlapiuose nėra m.e. II tūkstantmečio vidurio kapinių, alkų ir archeologinių akmenų. Be to, archeologijos paminklų teritorijos buvo braižomos paminklų anketose (Švietimo ministerijos 1935), senosio pavyzdžio pasaulė (nuo 1951 m.) Kultūros-švietimo įstaigų komiteto prie Lietuvos TSR Ministrų Tarybos Archeologinių ir Istorinių paminklų apsaugos skyrius (1949-1953) ir Lietuvos TSR kultūros ministerijos Kultūros-švietimo įstaigų vyriausiosios valdybos Muziejų ir kultūros paminklų skyrius (1953-1963) bei archeologinių paminklų teritorijų ir apsauginių zonų nustatymo medžiagoje (pagal Kultūros ir Žemės ūkio ministeriją 1969.09.10 raštą).